

Светосавски храм на Врачару и идеје под којима живимо

Када говоримо о Светосавском храму на Врачару тада мислимо о свим нашим храмовима, које имамо, које одржавамо, али у исто време и о низу других које тек треба да саградимо, широм земље, по новим предграђима наших градова и новим насељима која образујемо према потребама савременог развика. Када говоримо о томе несумњиво да тада имамо на уму нешто као потребу, једног става пред животом, потребу извесне духовне атмосфере, као и интелектуалне, са тврђењем или образложењем да та потреба оправдава себе и због тога јер смо кроз историју, у поднебљу тих „светосавских храмова“, омогућили себи такав поредак у којем је увек било загарантовано да ће у утакмици слободе најбоље идеје, најкорисније, добити своје право опстанка, право развоја, право слободе. У том искуству се и данас залажемо за зидањем храмова у оквиру светосавских на које смо се ослањали, све сигурније и сигурније, пролазећи кроз своје векове борбе и залагања за своје место у свету, у оквиру поретка идеја које сведоче о моралном поретку света: а то значи живота вредног усвајања и живљења. Све промене на које смо наилазили у току векова разумевали смо у поднебљу својих светосавских храмова, као и нове идеје које смо прихватили прихватили смо кроз призму идеја које смо слушали у овим храмовима. Тако смо дошли и у ово ново доба, које као и свако има своје доминирајуће тенденције, принципе, у окви-

ру постојећих потреба, као и ново насталих могућности да своје потребе брже задовољимо.

Нашли смо се тако и ми са својим интелектуалним и моралним поднебљем, својим поретком идеја, гајењем кроз светосавске храмове у широком светском подручју којим данас доминирају такође извесне идеје са којима венчавамо и наше, своју традицију, кроз коју смо испливали, ако тако можемо да кажемо, у ово модерно доба. Сусрет са њима није био никакво изненађење; све што нам је дошло као ново и свеже, као тежња за бољим, све смо то одмах препознали као своје, као своје идеје и идеале са којима већ живимо вековима, од првих својих почетака, од времена или могућности да своје језично подручје прекријемо гушћом мрежом светосавских храмова.

Када нам на пример данас историчари и филозофи историје скрећу пажњу да су доминирајуће тенденције нашег времена и скоро сваког језичког подручја, Запада, а затим ширењем, читавог света, прво Индустријски систем економије, и друго, нешто, доста компликован, али ипак јасан као појам, систем Демократије, тада, такође, осећамо да било идеја индустријализације или идеја слободе, односно демократије, нису ништа друго до оне идеје или они идеали које смо почели да гајимо између себе кроз мрежу светосавских храмова, сасвим одређено,

У том развоју индустријализације као и идеје скупштинске, на-

ционалне или како се то још каже — суверене државе, са идејом саморазвија, и ми чинимо што је најбоље за усавршавање свог технолошког и културног поднебља. Међутим, наишле су и оне последице и код нас, последице индустријализације, о којима морамо да водимо рачуна када је у питању рад Цркве и у нашем модерном друштву са свим његовим карактеристикама.

Осврнимо се онда на нешто од анализе општег светског поднебља када су у питању ови проблеми, или идеје и принципи под којима се развијамо и планирамо будућност. Те су анализе нужне и имамо их веома исцрпних и толико спасоносних. Део су наше озбиљности у разумевању живота и тражењу најбољих услова када су у питању наши планови рада и организовања. Узмемо овде неколико мисли, на пример, филозофа А Тојнбија, нарочито када је у питању његово филозофско разматрање „Индустријског система“ под којим се развијамо и његов „људски аспект“ када је у питању „подела рада“, а и његов исто тако „нељудски аспект“, када је у питању „примена модерне научне мисли у самој физичкој околини човека“. И један и други аспект има своје дубоке последице на наш савремен живот уз све оно што као добро или толико благословено доноси човеку савремен Индустријски систем.

Већ су нам добро познате те анализе о утицају индустријализације на живот човека, али овде се на првом месту истиче и то да смо престали да доживљавамо целокупан живот човечанства као „једну јединствену имагинативну целину“, а посебно како смо и кроз нашу „патолошку претераност индустријског духа“ прешли и на „индустријализацију саме историјске мисли“, што значи „фабрикујемо историјске чланке“ у оквиру „опште поделе рада“ и на пољу историје; ради се само према појединим областима из културе, економије, политике, или које друге области, али без синтезе целине. Трчи се за историјским материјалом по државним архивима и фабрикују чланци и студије према локалним изворима, на које нализимо, према локалним потребама времена и места. Тако да оно што је научнику на пољу природних наука „лабораторијум“ то је историчару „семинар“. Међутим, и поред тога што у уму историчара још постоји његова природна потреба за разумевањем и прихватањем живота, у ње-

говој целини, и његов органски и неоргански део, као доживљај живота у целини, под утицајем савременог „Индустријског система“, дошло се до поделе рада и у раду историчара, управо искључује се или изолирају делови живота и иде се према „сировом материјалу по архивама“, а тамо где њега нема то се подручје и занемарује и за то имамо мање интереса, што оставља иза себе и своју празнину, а што опет има и свој удео у занемаривању синтезе или доживљаја живота као целине. Ова механизација рада историчара последица је опште механизације или нашег индустријског система. Историчари би подigli побуну против ове тираније „индустријализације“, јер са инстинктима остају одани својој потреби рада за синтезама, да није једног другог фактора који се развија у нашем поднебљу, који то смета, то је национализам. Тако да ми у ствари више живимо под идејама индустријализације и национализма уместо демократије а то опет значи без визија целине или визије опште слободе или сазнања њене природе... При чему се „Дух национализма“ појављује, како каже Тојнби, као „кисели фермент новог вина демократије у старим боцама племенштине“.

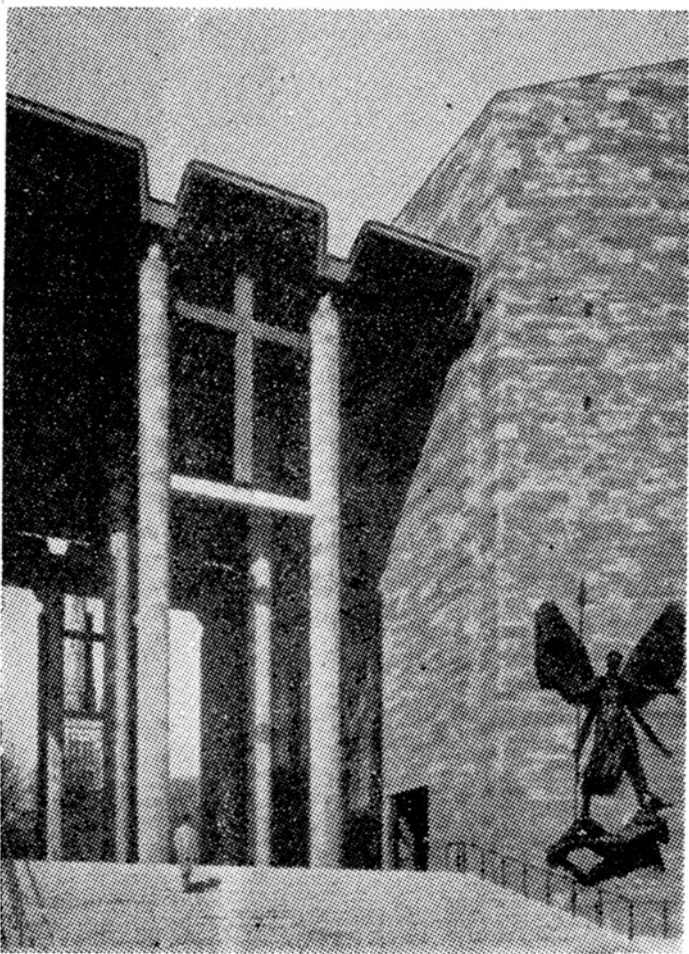
У овој анализи филозофа историје наилазимо и на то запажање о утицају индустријализације и национализма на поновно образовање појма „великих сила“, као посебних јединица, сваке са својим прилозима „животу целине светског друштва“, нешто што јој даје уверење о себи као центру развоја светског друштва. Ово „стање ума“, о централности, великих сила преноси се онда и на стање ума мањих сила које их копирају. Све ово опет условљује садашње постојање система „националних суверених држава“ мањих или већих, у савременом светском друштву. Међутим, онај импулс за доживљајем света као целине, који је природан код човека, сада се преноси на целину само свог локалног друштва, његовог националног суверенитета, народа у којем живи, тако да само њега, или само свој народ, доживљава као целину.

У овом поднебљу „национализма“ онда историчари немају никакве могућности да раде са визијом према сватању историје као „Универзалне историје“. „Светлост за широку светску панораму им недостаје“. С друге стране, искуство је све јаче да и овакав рад у изолацији није могућ. Зараза малих до копирају

Св. арх. Михаил брани Цариград од Сарацена Ман. Лесново 1341.

Св. арх. Михаил гони грешнике у пакао. Ман. Дечани, 1348-50.

Нови Београд; у својој лепоти и свежини новог био би далеко више улепшан и освежен православном катедром, као и сви нови и стари градови целог света.

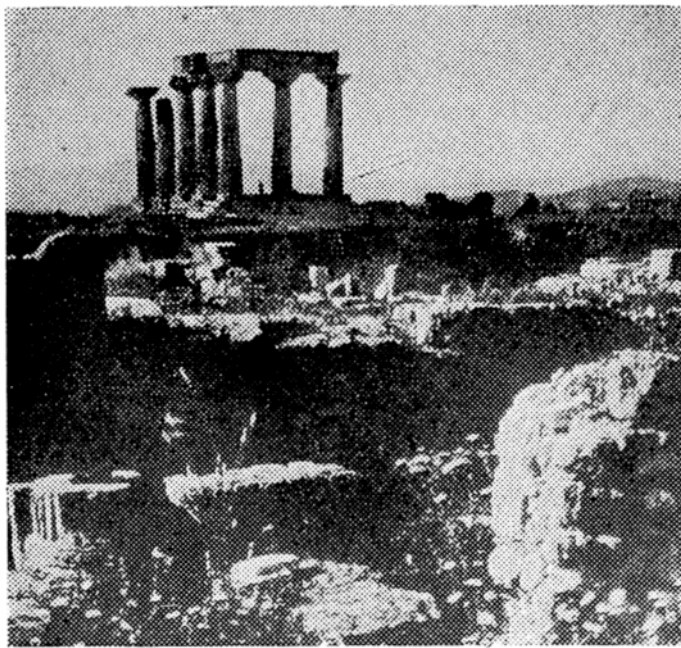
После овог последњег рата низ тешко разорених градова у свету обнавља се и са симболом подизања величанствених катедрала. Овде видимо такву једну катедралу са скулптуром св. арх. Михаила; тема победа над злом; рад једног од најистакнутијих савремених скулптора Епштајна.

Пали анђео тера и остале у пакао (Илустрација за Милтонов „Изгубљен рај“ за издање из 1688., када је и завршена револуција у земљи овог великог песника)

„Махање заставом“, рад познатог америчког сликара Ж. Гросца; што може да буде и симбол „комичне победе“.

Срушен антички храм; Ниче је учио о „вечном повраћају свих ствари“...

Симбол покушаног поретка који није успео ни на пољу природних наука, ни на пољу правног уређења, хуманизма, ни на пољу уметности; замењен је новим поретком у „пunoћи времена“, са једном новом логиком или новом организацијом ума. Али повремене ерупције овог „старог поретка“ су могуће; често су носталгични за њим извесни мислиоци . . . позната нам је Ничеова носталгија за антиком . . .

Резултат напада „Ничеове филозофије“ на европске градове...

„велике“ у смислу да је могућа студија њихове историје као „посебне целине“ не може свуда и увек да се прихвати или примени на пољу историјских студија, или не може уопште. На пример, у оквиру Аустроугарске могу се студирати народи који су сачињавали ову империју, али не и посебно; историје низа мањих народа у овој империји немају своје посебне целине, због тога ни могућност посебних студија као посебних јединица. Али с друге стране, у другим случајевима, ствари стоје другојачије. На пример, историја српског народа се мора студирати у оквиру студије Византије или доцније Отоманске империје, али, каже Тојнби, има периода историје српског народа који се могу студирати као делови једне посебне целине, односно извући из „њеног контекста“ и разматрати у изолованости.

Међутим, уколико се кроз индустријализацију и дух национализма све више развијао и дух посебности, било великих или малих сила, ипак потреба за целином се није потпуно занемарила. Она се опет осећа као потреба и не престаје да постоји. Познат нам је идеал, указује на то Тојнби, који се у нашој „Западној демократији састоји у примени у практичној политици хришћанске интуиције братства целокупног човечанства“. То данас осећамо и у савременим тенденцијама да се враћамо целинама које смо већ имали или осећали потребу за њима још у средњем веку — једно васпитање у светлости „Универзалне историје“.

Коначно питање које овај филозоф у овој анализи поставља састојало би се у томе: колико историчар треба да призна да док је могуће за њега да распознаје морфологију или облик свога ума кроз анализу утицаја самог друштва на њега у којем живи, дотле колико у исто време сазнаје да за њега опет није могуће да открије саму структуру било свог друштва или других друштава у којим су други историчари и друга људска бића живела у различитим временима и местима“, што поставља и питање, које овај филозоф историје потврђује, о релативности историјског суда, управо „да није могуће за сада поставити један сталан и апсолутан објект историјске мисли иза ње“.

Као што видимо ово је једна веома интересантна и стимулативна проблематика од великог значаја за разумевање положаја у којем се налазимо, или нашег садашњег вре-

мена и места у којем живимо. Јер смо у поднебљу ових идеја које нам сам живот даје; то је неопходност сагледања колико индустријализација и национализам имају свој утицај на идеје или учење која смо вековима слушали у светосавским храмовима, у мрежи тих храмова широм земље. Од одлучујећег интереса је да узмемо у разматрање ову проблематику јер се данас суочавамо прво са последицама индустријализације као аутоматизације или бирократизације, а онда демократизације, кроз дух национализма, на шта се такође жалимо. Могли би онда сасвим слободно да кажемо да су последице, и једног и другог феномена, у нашем савременом друштву, последице занемаривања оне визије „историје као целине“, као „универзалне историје“ коју смо почели да гајимо кроз делатност у светосавским храмовима.

Уколико пак данас не сагледамо смисао и значај мреже светосавских храмова разасутих по нашем језичном подручју, српском, откривамо да утолико више не поседујемо „иза својих студија историје“ у савременом друштву панораму целине, управо „тај сталан и апсолутан објект историјске мисли“; али сазнајемо само и то да смо занемарили једну потребу, баш ту потребу, за „универзалношћу“, коју смо тако успешно неговали кроз светосавске храмове. Доживљавамо и ми у искуству да уколико више јуримо по архивама за „сировим материјалом“ који нас вуче, занемарујемо на извештај начин све оно што је можда од веће важности, и поред тога што често о њему има далеко мање материјала, због чега онда и мислимо да то и није од толике важности.

На пример, спаљивање тела Св. Саве на Врачару 1595. године јесте симбол једне универзалне борбе за један универзални морални поредак у светлости једне универзалности за коју се свет почео интересовати још од времена када је пароксијализам градова држава, античког времена, њихове племеништине, био разорен римским легијама, али које опет нису носиле са собом и једно универзално учење који би заменило пароксијализам срушених градова држава, или покорених народа, већ су такође утврђивали силом други један пароксијализам; без обзира колико су били за оно време једна велика сила, посебност, били су ипак са веома уским централизмом или егоизмом; због чега ова Империја и

пропада; јер су своју власт над сруше-
ним светом римске легије и админи-
страција морали силом да одржава-
ју.

У таквом поднебљу, усред свег
неуспеха, знамо да из једног племе-
на, једне „мале парохије“, из Израи-
ла, почиње се са радом и развојем
„интуиције братства за цело чове-
чанство“, када и почиње стварна бор-
ба за савлађивање национализма
или племеништине, јер је тек сада, у
личности Христовој, дата је чове-
чанству „светлост учења за сагледа-
ње панорама целине“. Због тога уко-
лико не сагледамо свој данашњи по-
ложај у овој светлости, већ у „по-
дели рада историчара“ који раде без
могућности да виде „значај целине“
или осете потребу за сагледавањем
целине, што је резултат као што смо
rekli последица „индустријализаци-
је“ и неонационализма који се раз-
вио из ње, у потреби за „сировим
материјалом“ уз посматрање себе
као центра, као окоснице светске ис-
торије.

Наша најуспелија борба против
„национализма“, таквог на који се
жалимо, и који нам зајста смета у
развоју, најбоље што ћемо учини-
ти јесте да још више обратимо паж-
њу на обнову светосавских храмова,
на учење које из њих добијамо. Ми
као да поступимо сасвим супротно,
верујући да ћемо се успешно борити
против национализма уколико зане-
маримо учење или обнову мреже
светосавских храмова. Истина је са-
свим супротна, успешна борба про-
тив национализма може се развија-
ти само кроз рад на развоју „инту-
иције братства целог човечанства“
а што је био и вековни рад Св. Са-
ве; јер у своје време борећи се про-
тив „византијског“ парохијализма,
боримо се и исто време и против
римског, а за истиниту универзалност
учења Православне цркве. Спаљива-
ње тела Св. Саве на Врачару био је
такође симбол његове даље борбе
за развој или унапређење слободе у
свету, не само за слободу свог језич-
ног подручја, већ моралног поретка
у свету уопште, или за ону културу
која ће се све више наглашавати
као светски доминирајућа, са једном
и истом интуицијом за једно и ис-
то братство целог човечанства.

Храм Св. Саве на Врачару биће
симбол тога напора, симбол награ-
де за успех, у исто време то је сим-
бол вредности могућности студије
појединих поглавља историје срп-
ског народа као посебности, а што

значи оне развијености за могућ-
ност посебног прилога, самократич-
ног и самосвесног, у утврђивању
универзалности моралног закона ши-
ром света као универзалног порет-
ка братства међу народима, а што
и није била борба за интерес неког
туђег национализма. У исто време
то је и потврда постојања „једног
сталног апсолутног објекта историј-
ске мисли“ или стварне истине об-
јектине и важеће за све, универзал-
не истине, а не ове или оне, овог
или оног времена и места, за потре-
бе неких посебних интереса или на-
гона за влашћу, као посебних прин-
ципа у заносу проглашења својих
истина општим или универзалним, а
што је и био случај са неким од
светских империја. При чему треба
да буде речи о принципима који се
морају саглашавати према потреба-
ма људске природе у целини, а не
„подељене природе“, или подељених
народа. То опет морамо да разуме-
мо у омислу залагања и контроле да
принципи неких не постану принци-
пи свих под притиском, већ да кроз
искуство сазнајемо о принципима
који преовлађују као такви широм
света или историје, као оно што од-
говара људској природи уопште.

Мрежа светосавских храмова ши-
ром наше земље сведочи колико
хришћанско учење као универзално
учење о истини одговара људској
природи, а што је и историја три-
јумфа хришћанства, тријумфа вас-
питања за посебност која служи
као индивидуално обликована лич-
ост ствари целине, моралној актив-
ности свеукупног процеса историје,
или победи идеје универзалности
слободе; а не на пример победи ин-
тереса неке појединачне групе или
„велике силе“. Светосавље је опет
искуство да се није чекало да таква
извесна појединачност, као „вели-
ка сила“ буде савладана, већ је све-
док напора да она буде савладана.
То оправдава постојање **посебно-**
сти када служи тријумфу ЦЕЛИНЕ,
општем братству свих народа у под-
небљу слободе.

Исто тако спаљивање тела Св. Саве на Врачару и симбол је могућности студије наше историје и изван контекста опште историје, већ историје као посебности са својим прилозима моралној активности која се развија и развија у оквиру опште историје.

Можемо онда да говоримо од коликог је значаја присуство на пример храма Св. Саве на Врачару као симбола овог напора и ове могућ-

ности — конструктивног развоја у поднебљу светске историје и прилога да у њој преовладавају позитивне снаге.

Из рада Св. Саве немамо податке о томе да је он развијао или неговао наш „национализам“, већ само да је унатређивао и организовао рад као помоћ усавршавању човека на нашем језичном подручју у поднебљу универзалности вредности људског живота.

Умањивање значаја „светосавља“ није прилог борбе против национализма, већ баш обратно.